

Výskyt plcha lesního (*Dryomys nitedula*) v ptačích budkách na Hranicku

Occurrence of the Forest Dormouse (Dryomys nitedula) in nest boxes in the Hranice Region.

Aleš Svoboda¹⁾ & Jan Švorc¹⁾

¹⁾ NaturaServis s.r.o., Říčařova 66, 503 01 Hradec Králové e-mail: ales.svoboda@natureservis.net

SVOBODA A. & ŠVORC J. 2012: Výskyt plcha lesního (*Dryomys nitedula*) v ptačích budkách na Hranicku. / *Occurrence of the Forest Dormouse (Dryomys nitedula) in nest boxes in the Hranice Region.* Zprávy MOS 70: 37–40.

Hnízdní budky jsou kromě ptáků využívány i zástupci čeledi plchovití (Myoxidae). V průběhu kontrol budek rozmístěných v prostoru Moravské brány (Lipník n. B.–Hranice na Moravě–Bělotín) bylo v letech 2009–2012 sledováno rozšíření silně ohroženého plcha lesního (*Dryomys nitedula*). Za sledované období byl tento druh v průměru zaznamenán v 4,7 % (0–14,5) z celkového počtu budek, respektive průměrně v 15,1 % (0–39,2) budek osídlených savci. S rostoucím počtem záznamů plcha lesního může vzrůstat i jeho vliv na hnízdní úspěšnost dutinových druhů ptáků kvůli predaci snůšek nebo mláďat. Celkem v šesti případech v roce 2011 byla zaznamenána potenciální predace vajec sýkory modřínky (*Cyanistes caeruleus*) a mláďat sýkory koňadry (*Parus major*) plchem lesním. Pro identifikaci hnízdních predátorů a sledování areálu výskytu plcha lesního je nutné provedení dalšího průzkumu za použití infračervených kamer nebo radiového sledování značených jedinců.

Besides birds, nest boxes are also used by members of the family Myoxidae. During 2009–2012, controls of nest boxes distributed in Moravská brána Region (Lipník n. B.–Hranice na Moravě–Bělotín) were performed. We focused on the distribution of the endangered Forest Dormice (Dryomys nitedula). This species was found in 4.7% (0–14.5) of all nest boxes on average and on average 15.1% (0–39.2) in nest boxes occupied by mammals. An increasing number of dormice could affect the nesting success of cavity nesters due to its predation of clutches and nestlings. In 2011, six cases of potential predation events by dormice were found in the nests of tits (Cyanistes caeruleus, Parus major). To identify nest predators, and to survey dormice's sites of occurrence, further research using IR-cameras or the radio-tracking of marked individuals is needed.

Keywords: Forest Dormouse, Hranice Region, nest boxes, occurrence

ÚVOD

Hnízdní budky nejsou využívány ke stavbě hnízd pouze ptáky, ale také zástupci blanokřídlého hmyzu a některými druhy drobných savců. Kromě zájmových druhů ptáků tak může docházet k rozšiřování areálu výskytu necílových organismů, např. hlodavců (Rodentia). Druhy vyhledávající spíše lesní porosty tak můžeme nacházet i v remízcích kulturní krajiny výrazně ovlivněné lidskou činností nebo ve stromoradiích podél vodotečí sloužících jako biokoridory, které spojují větší lesní celky. Obdobné šíření necílových druhů bylo sledováno v ptačích budkách rozmístěných v prostoru Moravské brány u plcha lesního (*Dryomys nitedula*), který je dle vyhlášky MŽP

ČR 395/1992 Sb. v platném znění zařazen mezi druhy silně ohrožené. Tento východní element naší fauny se na území České republiky vyskytuje ve Slezsku a na severovýchodní Moravě, v Čechách jeho výskyt nebyl zatím potvrzen (ANDĚRA 2012, DUNGEL & GAISLER 2002). Obývá listnaté, smíšené i jehličnaté lesy. Kulovitá letní hnízda lze nejčastěji nalézt v dutinách, skalních šterbinách, zemních norách a také v ptačích budkách (DOBRORUKA & BERGER 2004). S rostoucím podílem osídlených budek může ale souviset řada faktorů ovlivňujících výskyt ptáků v hnízdních budkách – od prostého zabránění budky plchy lesními až po predaci vajec a mláďat ptáků (např. JUŠKAITIS 2006).

METODIKA

Zájmové území o rozloze cca 5 900 ha se rozkládá v prostoru Moravské brány (Lipník nad Bečvou–Hranice na Moravě–Bělotín) v nadmořské výšce 234–492 m n. m. Pokrývají ho čtverce síťového mapování č. 6471 a 6472 (www.nature.cz). V rámci realizace kompenzačních opatření po výstavbě úseku dálnice D4704 zde bylo v roce 2009 do remízků v kulturní krajině a na okraje lesních komplexů rozmístěno celkem 498 budek pro dutinové pěvce. Vlivem větrných kalamit, odcižením a vlivem postupu těžebních prací v porostech klesl konečný počet budek na 429 v roce 2012. Kontrola a čištění budek probíhala v letech 2009 až 2011 jedenkrát ročně v podzimních měsících (září až listopad). Zkušební kontrola účinnosti podzimního čištění byla provedena v druhé polovině března roku 2012. Během kontrol byla sledována obsazenost budek ptáky, savci a blanokřídlym hmyzem (viz SVOBODA & ŠVORC 2011). Savci byli určováni pomocí pobytových stop zanechaných v budce (trus, zbytky potravy, hnízda) nebo na základě přímého pozorování (obr. 1). V případě budek, kde nebyla možná spolehlivá identifikace druhu savce pouze na základě nalezeného substrátu, byl daný záznam zařazen do sběrné kategorie „savci, druh neurčen“. Pro výpočet obsazenosti budek plchem lesním (*Dryomys nitedula*) byly použity budky s nálezem jedinců a jejich hnízd vystlaných čerstvým listím a mechem.

VÝSLEDKY

Během kontrol budek provedených v letech 2009–2012 v okolí úseku dálnice D4704 (Lipník n. B.–Bělotín), byla zjištěna průměrná obsazenost budek plchem lesním 4,7 % (0–14,5). Průměrné zastoupení plcha lesního mezi savci osidlujícími budky bylo za sledované období vypočteno na 15,1 % (0–39,2; viz obr. 2). Celkem 73,4 % (58/79) budek obsazených plchem lesním se nacházelo v listnatých porostech, zbývajících 26,6 % v porostech smíšených. Tyto budky se nacházely v porostech s následujícími typy přírodních stanovišť: L2.2 Údolní jasano-olšové luhy, L2.4 Měkké luhy nížinných řek, L3.2 Polonské dubohabřiny, L3.3

Karpatské dubohabřiny, L4 Suťové lesy, L5.1 Květnaté bučiny, L5.4 Acidofilní bučiny (www.biomonitoring.cz, www.mapy2.nature.cz; obr. 3). V budkách umístěných v jehličnatých lesích nebyl výskyt plcha lesního zaznamenán.

V roce 2011 byl plch lesní zaznamenán ve 22 budkách na dokončených hnízdech ptáků – brhlík lesní (*Sitta europaea*; n=1), sýkora koňadra (*Parus major*; n=10), sýkora modřinka (*Cyanistes caeruleus*; n=3), sýkora uhelníček (*Periparus ater*; n=1), vrabec polní (*Passer montanus*; n=3), neurčená hnízda sýkor (n=4). Celkem v šesti z výše zmíněných budek byly zároveň nalezeny zbytky po predaci mládat (sýkora koňadra; n=4) nebo vajec (sýkora modřinka; n=2). Ostatní záznamy plcha lesního v budkách z let 2009, 2011 a 2012 nebyly doprovázeny nálezy ptačích hnízd nebo zbytků po predaci snůšek.

DISKUSE

Námi zjištěné maximální obsazení budek (počet budek obsazených/celkový počet budek) plchem lesním (*Dryomys nitedula*) v roce 2011 (14,5 %) bylo řádově vyšší, než uvádějí další studie (např. CZESZCZEWSKI et al. 2008). Příčiny výrazného nárůstu záznamů plcha lesního v ptačích budkách nelze pomocí zvolené metodiky jednoznačně identifikovat. Určitý vliv může mít i ústup plcha velkého (*Glis glis*) a plšíka liskového (*Muscardinus avellanarius*) ve vzorku zaznamenaných savců v ptačích budkách na Hranicku během sledovaného období (SVOBODA & ŠVORC 2011). Dalším faktorem ovlivňujícím zjištěné hodnoty může být také orientace plcha lesního především na živočišnou potravu (NOWAKOWSKI 2006), která tomuto druhu může poskytnout určitou konkurenční výhodu oproti ostatním zástupcům čeledi plchovitých (Myoxidae). V neposlední řadě může být množství záznamů plcha lesního ovlivněno i velikostí domovských okrsků jedinců, které mohou zaujímat území o velikosti až 4,2 ha s hnízdy vzdálenými až 275 m (SCINSKI & BOROWSKI 2006). Při rozmístění budek v linii vzdálených třicet metrů od sebe by tak jeden jedinec mohl potenciálně obsadit i devět volných budek v rámci svého domovského okrsku. Naopak snížení počtu pozorování v prů-

běhu zkušební jarní kontroly v roce 2012 mohlo být způsobeno i tím, že většina plchů lesních se v závislosti na počasí probouzí až v průběhu dubna (DUNGEL & GAISLER 2002).

S rostoucím počtem záznamů plcha lesního na námi sledované lokalitě může vzrůstat i vliv na hnízdní úspěšnost dutinových druhů ptáků, především predací v jarních měsících, kdy požívá snůšky vajec, mláďata nebo i dospělé ptáky v budkách (JUŠKAITIS 2006, ADAMÍK & KRÁL 2008). V průběhu trvání naší studie byl v roce 2011 zaznamenán plch lesní na predovaných hnízdech sýkory koňadry a sýkory modřínky. S ohledem na zvolenou metodiku kontrol lze pouze předpokládat, že hnízda byla predována právě plchem lesním. Pro identifikaci hnízdních predátorů dutinových hnízdičů v prostoru Moravské brány a sledování rozšiřování areálu výskytu silně ohroženého plcha lesního bude do budoucna nutné využít moderních metod průzkumu, jako jsou např. pořizování záznamů pomocí infračervených kamer a radiové sledování značených jedinců (např. DUMA & GIURGIU 2012, SCINSKI & BOROWSKI 2006).

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování za logistickou podporu patří především Miroslavu Dusíkovi, Jiřímu Markovi, Radimu Šimarovi, Petře Machačíkové a Petru Ševčíkovi. Tato práce byla financována ze soukromých zdrojů firmy NaturaServis s.r.o.

LITERATURA A WEBOVÉ ZDORJE

- ADAMÍK P. & KRÁL M. 2008: Nest losses of cavity nesting birds caused by dormice (Gliridae, Rodentia). *Acta Theologica* 53: 185–192.
- ANDĚRA M. 2012: Mapa rozšíření *Dryomys nitedula* v České republice. In: Zicha O. (ed.) *Biological Library – Biolib*. Citováno 11.10.2012. Dostupné na: <<http://www.biolib.cz/cz/taxonmap/id56/>>
- CZESZCZEWIK D., WALANKIEWICZ W. & STANSKA M. 2008: Small mammals in nests of cavity-nesting birds: Why should ornithologists study rodents? *Canadian Journal of Zoology* 86: 286–293.
- DOBRORUKA L. J. & BERGER Z. 2004: Savci Evropy a Středomoří. Aventinum, Praha, 183 s.
- DUNGEL J. & GEISLER J. 2002: Atlas savců České a slovenské republiky. AVČR, Praha, 150 s.
- DUMA I. I. & GIURGIU S. 2012: Circadian activity and nest use of *Dryomys nitedula* as revealed by infrared motion sensor cameras. *Folia Zoologica* 61: 49–53.
- JUŠKAITIS R. 2006: Interactions between dormice (Gliridae) and hole-nesting birds in nestboxes. *Folia Zoologica* 55: 225–236.
- NOWAKOWSKI W. K. & GODLEWSKA M. 2006: The importance of animal food for *Dryomys nitedula* (PALLAS) and *Glis glis* (L.) in Białowieża forest (East Poland): analysis of faeces. *Polish Journal of Ecology* 54: 359–367.
- SCINSKI M. & BOROWSKI Z. 2006: Home ranges, nest sites and population dynamics of the forest dormouse *Dryomys nitedula* (Pallas) in an oak-hornbeam forest: A live-trapping and radio-tracking study. *Polish Journal of Ecology* 54: 391–396.
- SVOBODA A. & ŠVORC J. 2011: Obsazenost ptačích budek rozmístěných v úseku dálnice D4704 (Lipník n. Bečvou–Bělotín). *Zprávy MOS* 69: 52–56.

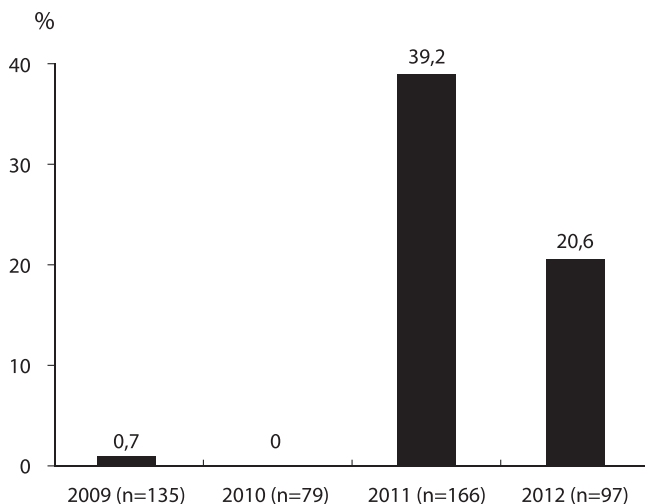
www.biomonitoring.cz

www.mapy2.nature.cz

www.nature.cz

Obr. 1 / Fig. 1: Plch lesní pozorován přímo v budce.
/ Forest Dormouse observed directly in the nest box.
Foto: J. Švorc

Obr. 2 / Fig. 2: Zastoupení plcha lesního (*Dryomys nitedula*) v záznamech budek obsazených savci v letech 2009–2012, „n“ udává počet záznamů použitých pro výpočet / Representation of the Forest Dormouse (*Dryomys nitedula*) in nest boxes occupied by mammals during the years 2009–2012, „n“ means number of records used for analyses.

Obr. 3 / Fig. 3: Vizualizace budek obsazených plchem lesním (*Dryomys nitedula*) na Hranicku v letech 2009–2012 / Projection of nest boxes occupied by Forest Dormouse (*Dryomys nitedula*) in Hranice Region during the years 2009–2012.